ब्रह्महत्यादिकं पापं अन्नदस्य प्रणश्यति" ॥
तथा,—
"अन्नदानात् परं दानं न भूतं न भविष्यति ।
पुण्यं यशस्यमायुष्यं बलपुष्टिविवर्द्धनं ॥
सर्व्वमन्नस्य दानेन भवतीति विनिश्चयः ।
महाकाञ्चनचित्राणि सेवितान्यप्सरोगणैः ॥
अन्नदस्योपतिष्ठन्ति विमानानि सुरालये ।
भक्ष्यभोज्यमयाः शैला दिव्यरूपाद्यलङ्कृताः ॥
हृष्टपुष्टजना नित्यमुपतिष्ठन्ति चाग्रतः ।
हस्त्यश्वरथयानैश्च क्रीड़मानाश्च ते नराः" ॥
पद्मपुराणे ।
"आपर्व्वतनदी वापी पृथिवी सर्व्वकामदा ।
विधिना तेन सा दत्ता योऽन्नं ददाति सर्व्वदा ।
क्षुधिते यः प्रयच्छेत अन्नं श्रद्धासमन्वितः ।
ब्रह्मणो भवने स वै ब्रह्मणा सह मोदते ॥
चान्द्रवारुणलोकाश्च याम्याः कौवेरकास्तथा ।
गोलोको ब्रह्मलोकश्च सर्व्वे चान्ने प्रतिष्ठिताः ॥
ददत् कन्यामलङ्कृत्य हस्त्यश्वश्च महाधनं ।
अन्नदानस्य चैतानि कलां नार्हन्ति षोड़शीं" ॥
विष्णुधर्म्मोत्तरे ।
"यावतो ग्रसते ग्रासान् विद्वान् विप्रः सुसंस्कृतः ।
अन्नप्रदस्य तावन्तः क्रतवः परिकीर्त्तिताः" ॥ * ॥
अथान्नदानधर्म्माः । यमः ।
"आदरेण च भक्त्या च यदन्नमुपदीयते ।
तत् प्रीणयति पात्राणि मान्तं मानवर्ज्जितं ॥
दुर्लभस्तु मुदा दाता मुदा भोक्ता च दुर्लभः ।
मुदा दाता च भोक्ता च तावुभौ स्वर्गगामिनौ ॥
योऽन्नं बहुमतं भुङ्क्ते यश्चान्नं नावमन्यते ।
यश्चान्नं प्रीतितो दद्यात् तस्यान्नमुपतिष्ठते ॥
प्रीतितोऽन्नञ्च यो दद्यात् गृह्णीयात् योऽभिपूज्य च ।
प्रीतितोऽत्त्ययमश्नाति पूजितः स्वर्गमश्नुते ॥
यो दद्याद्विप्रियेणान्नं यश्चान्नं नाभिनन्दति ।
तावुभौ नरके मग्नौ वसेतां शरदां शतं" ॥ * ॥
अथान्नदानविशेषफलविशेषपरिभाषा ।
कूर्म्मपुराणे ।
"गृहस्थायान्नदानेन फलं नाप्नोति मानवः ।
आममेवास्य दातव्यं दत्त्वाप्नोति परां गतिं" ॥
अन्नदानेन पक्वान्नदानेन फलं नाप्नोति ।
इति गृहस्थायामान्नदानेन यादृशं फलं तादृशं
पक्वान्नदानेन नाप्नोतीत्यर्थः । गृहस्थस्यामान्नदाने
सति तस्य पञ्चयज्ञनिष्पत्तेः ॥ * ॥
अथ सामान्यान्नदानं नन्दिपुराणे ।
"अन्नाद्भूतानि जातानि देवा ह्यन्नाद्यकाङ्क्षिणः ।
न तस्य पात्रादिविधिर्व्विना श्राद्धं प्रकीर्त्तितः" ॥
तथा,—
"अपि कीटपतङ्गानां शुनां चाण्डालयोनिनां ।
दत्त्वान्नं लोकमाप्नोति प्राजापत्यं समासतः ॥
बान्धवेभ्योऽतिथिभ्योऽन्नं पुत्रेभ्योऽन्नं प्रयच्छतः ।
दीनान्धकृपणानाञ्च स्वर्गः स्यादन्नदायिनां ॥
ग्रासमात्रं नरो दत्त्वा अन्नानामन्नगृध्नवे ।
स्वर्गे वसेत् समानान्तु शतं भोगैर्म्मनोरमैः ॥
ग्रासे ग्रासे फलं ह्येतद्विधिवत् परिकीर्त्तितं ।
एतदेवायने प्रोक्तं द्विगुणं पुण्यगौरवं ॥
अन्नं विना कृशाङ्गस्य दत्त्वान्नं देशकालतः ।
फलं पञ्चगुणं प्रोक्तं सर्व्वभावसमन्वित" ॥
सर्व्वभावसमन्वित इति सम्बोधनं । अत्र यज-
मानः प्राणिमात्रेभ्यो गृहीतोदपूर्णताम्रपात्रः
उदङ्मुखः सङ्कल्प्य यथेष्टकालावधि अन्नं दद्यात् ।
तद्यथा । ॐ नन्दिपुराणोक्तप्राणिमात्रान्नदान-
फलप्राप्तिकामोऽहं प्राणिभ्योऽन्नं दास्ये । तदवधि
यथासम्भवं प्राणिमात्रेभ्यः स्वगृहे अन्यत्र वा
भक्तशालां कृत्वा अविच्छिन्नमन्नं देयं । अतएव
धार्म्मिकास्ताम्रपट्टविलिखितां भूमिं समुपकल्प्य
आचन्द्रार्कस्थायिनीं भक्तशालां ददाति ॥ * ॥
वायुपुराणे ।
"क्षिप्रमत्युष्णमक्लिष्टं दद्यादन्नं बुभुक्षिते ।
सव्यञ्जनं सदा स्निग्धं भर्च्यं सत्कृत्य यत्नतः" ॥
क्षिप्रमतिथिप्राप्त्यनन्तरमेव । अक्लिष्टमनुपहतं ।
भव्यमप्रतिषिद्धं ।
"तस्यादित्यसङ्काशं विमानं हंसवाहनं ।
अन्नदो लभते तिस्रः कल्पकोटीस्तथैव च ॥
अन्नदानात् परं दानं न भूतं न भविष्यति ।
अन्नाद्भूतानि जायन्ते जीवन्ति च न संशयः ॥
जीवदानात् परं दानं न किञ्चिदपि विद्यते ।
अन्नाज्जीवति त्रैलोक्यं त्रैलोक्यस्येह तत्फलं" ॥
बुभुक्षितेभ्योऽन्नं पूर्व्ववत् संकल्प्य दद्यात् ।
ॐ वायुपुराणोक्तान्नदानफलप्राप्तिकामोऽहं बुभु-
क्षितेभ्यः सव्यञ्जनं स्निग्धमन्नं दास्ये । एवं सङ्कल्प्य
बुभुक्षितानन्विष्य तेभ्यो यथोक्तमन्नं दद्यात् ॥ * ॥
महाभारते ।
"श्रान्ताय क्षुधितायान्नं यः प्रयच्छति भूमिप ।
स्वायम्भुवं महत् स्थानं स गच्छति नराधिप" ॥
श्रान्ताय क्षुधितायान्नं पूर्व्ववत् सङ्कल्प्य दद्यात् ।
ॐ स्वायम्भुवस्थानप्राप्तिकामोऽहं श्रान्ताय क्षुधि-
तायान्नं दास्ये । इति सङ्कल्प्य यथाकाले श्रान्तं
क्षुधितमनुसन्धायान्नं तस्मै दद्यात् ॥ * ॥ तथा,—
"सङ्घो ददाति यश्चान्नं सदैकाग्रमना नरः ।
न स दुर्गाण्यवाप्नोति ह्येवमाह पराशरः" ॥
अभीष्टसमये सद्ब्राह्मणक्षत्त्रियवैश्यशूद्रेभ्योऽन्नं
पूर्व्ववत् सङ्कल्प्य दद्यात् । ॐ महाभारतोक्तस-
ङ्घोचरान्नदानफलप्राप्तिकामोऽहं सङ्घोऽन्नं दास्ये ।
ततः प्रभृति अभिमतकाले सङ्घो ब्राह्मणादि-
भ्योऽन्नं दद्यात् ॥ * ॥ तथा,—
"यो दद्यादपरिक्लिष्टमन्नमध्वनि वर्त्तते ।
श्रान्तायादृष्टपूर्व्वाय तस्य पुण्यफलं महत्" ॥
अपरिक्लिष्टमनुपहतं । यथोक्तप्राणिनेऽन्नं पूर्व्व-
वत् सङ्कल्पयेत् । ॐ महापुण्यफलप्राप्तिकामोऽहं
श्रान्तायाध्वगाय अदृष्टपूर्व्वायान्नं दास्ये । इति
सङ्कल्प्य यथाकालमध्वगमन्विष्य यथोक्तमन्नं तस्मै
दद्यात् । अत्राध्वनि वर्त्तते इति शब्दनिर्द्देशात्
पथि गच्छते पथिकाय वर्त्मनि कुटीं कृत्वा तत्र-
तले चान्नं दद्यात् ॥ * ॥ विष्णुधर्म्मोत्तरे ।
"मृष्टान्नं मानवो दत्त्वा मृष्टान्नार्थिनि काङ्क्षितं ।
अक्षयं फलमाप्नोति स्वर्गलोकञ्च गच्छति" ॥
मृष्टं संस्कृतं । सव्यञ्जनमन्नं पूर्व्ववत् सङ्कल्प्य तद-
र्थिभ्यो दद्यात् । विष्णुधर्म्मोत्तरोक्तमृष्टान्नाकाङ्क्षि-
गोचरमृष्टान्नदानफलप्राप्तिकामोऽहं यथाशक्ति
मृष्टान्नार्थिभ्यो मृष्टमन्नं दास्ये । इति सङ्कल्प्य
मृष्टान्नार्थिनोऽनुसन्धाय तेभ्यो यथाशक्ति मृष्टान्नं
दद्यात् ॥ * ॥ तथान्नदानप्रकरणे ।
"सहस्रपरिवेशस्तु नरकन्तु न गच्छति ।
विमानेनार्कवर्णेन स्वर्गलोके महीयते" ॥
सहस्रपरिवेशः सहस्राय मनुष्येभ्योऽन्नप्रदः ॥ यथा-
सम्भवं सहस्राय मनुष्येभ्यो नित्यमन्नं पूर्व्ववत्
सङ्कल्प्य दद्यात् । ॐ विष्णुधर्म्मोत्तरोक्तसहस्र-
परिवेशनफलप्राप्तिकामोऽहं यथासम्भवं सहस्राय
मनुष्येभ्यो व्यञ्जनादिसहितमन्नं दास्ये । इति
सङ्कल्प्य यथाशक्ति नानादिनैः सहस्रं मनुष्यान्
भोजयेत् । देवलः ।
"कृत्वापि पातकं कर्म्म यो दद्यादन्नमीप्सितं ।
ब्राह्मणानां विशेषेण स निहन्त्यात्मनस्तमः" ॥
विशेषेण इत्यभिधानात् कब्राह्मणेऽपि फलमेतद्-
भवत्येव । एवञ्च सामान्येनान्नदानमिदं । ईप्सित-
मित्यर्थिनं स्पृष्ट्वा यथायथमभिमतमन्नमुत्पाद्य
तेभ्यः पूर्व्ववत् सङ्कल्प्य दद्यात् । ॐ ब्राह्मणप्रमुख-
नानावर्णेभ्य आत्मीयतमःक्षयकामोऽहं यथासम्भवं
ईप्सितमन्नं दास्ये । ततः प्रभृति यथायथमुप-
स्थितेभ्य ईप्सितमन्नं दद्यात् । इत्यादि वल्लालसेन-
कृतदानसागरे अन्नदानावर्त्तः ॥

अन्नः, पुं, (अनित्यनेन अन+नन्, अद्यते इति
अद्+क्तः वा ।) सूर्य्यः । इति सिद्धान्तकौ-
मुदी ॥

अन्नः, त्रि, (अनित्यनेन अन+नन् ।) भुक्तः ।
खादितः । इति मेदिनी ॥

अन्नकोष्ठकः, पुं, (कोष्ठमिव, कोष्ठ+कन् अन्नस्य
तण्डुलादेः कोष्ठकः रक्षणस्थानं ।) तण्डुलादि-
रक्षणस्थानं । इति हेमचन्द्रः ॥ गोला करद्द
इत्यादि भाषा ।

अन्नगन्धिः, पुं, (अन्नस्येव अपक्वतया गन्धोयस्य
सः । उपमानाच्च इति पाणिनिसूत्रेण इत्
समासान्तः ।) उदरामयरोगः । इति त्रिकाण्ड-
शेषः ॥

अन्नपूर्णा, स्त्री, (अन्नं पूर्णं यस्याः सा राजदन्ता-
दित्वात् परनिपातः ।) स्वनामख्यातदेवीविशेषः
तन्मन्त्रादि यथा,—
"माया हृद्भगवत्यन्ते माहेश्वरिपदं ततः ।
अन्नपूर्णे ठयुगलं मनुः सप्तदशाक्षरः" ॥
कल्पे च ।
"प्रणवाद्या यदा देवी तदा सप्तदशाक्षरी ।
अन्नप्रदा मोक्षदा च सदा विभवदायिनी ॥
मायाद्या च यदा देवी तदा सा सकलेष्टदा ।
श्रीवीजाद्यायदा देवी तदा सुखविवर्द्धिनी ॥
वाग्बीजाद्या यदा विद्या वागीशत्वप्रदायिनी ।
कामाद्या च यदा विद्या सर्व्वकामप्रदायिनी ॥
तारमायादिका विद्या भोगमोक्षैकदायिनी ।
माया श्रीयुग्मबीजाद्या सदा विभवदायिनी ॥